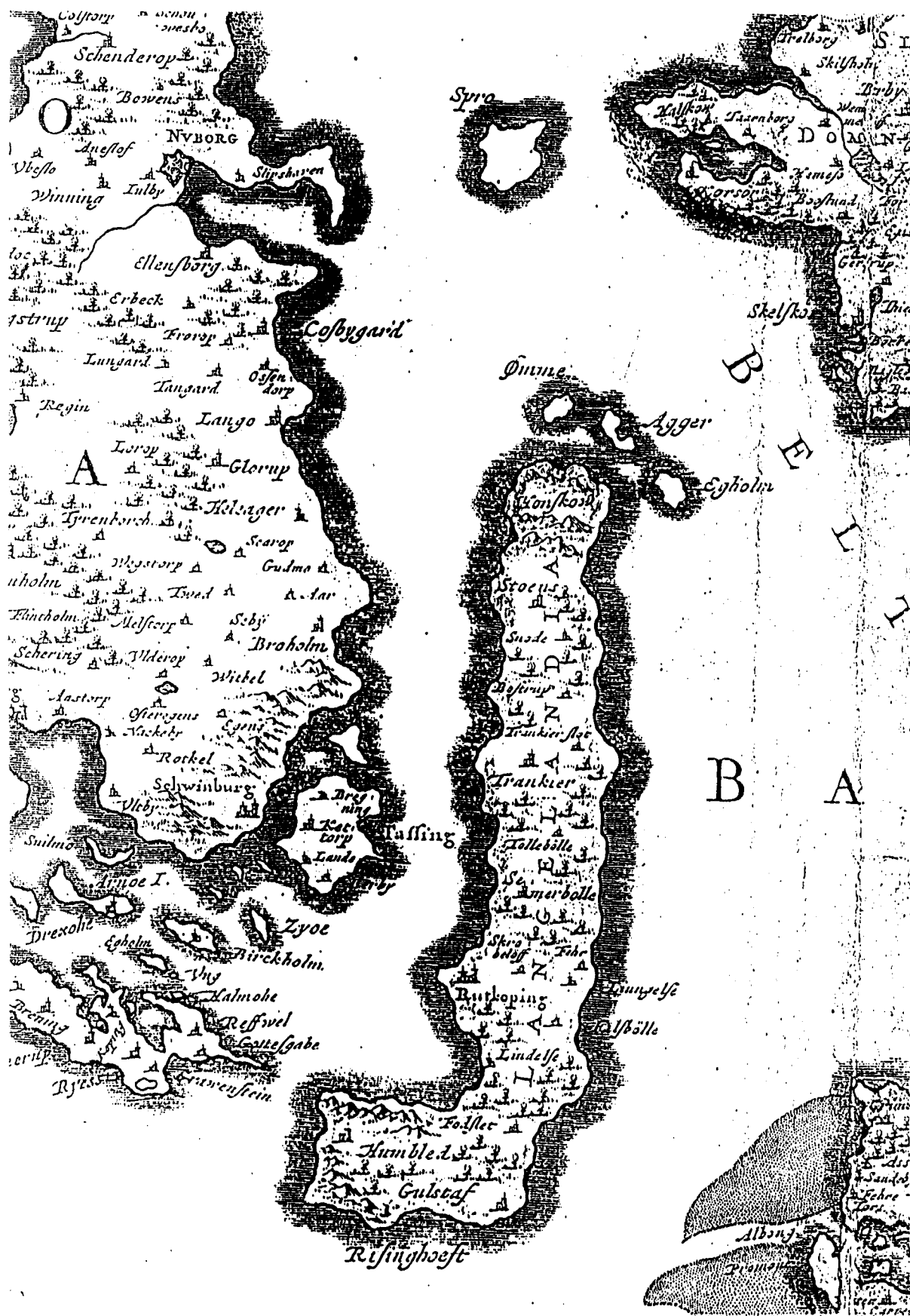

LANGELÆNDERNE

BONDESLÆGTER CA. 1600 – CA. 1850

Udsnit af Per F.de Wit's kort fra 1600-tallet

INSULARUM DANICARUM

LANGELAND OMKRING AR 1800

"Mange Veje fører til Langeland; der gaar Skib baade fra Fyn, Sjælland, Laaland, Holsten og fra endnu flere Øer og Lande. En Ting er vist: man skal til Søs, om man vil naa til den smalle Stribe Land, der betegnende, men ret kedeligt bærer Navnet Langeland."

Sådan skrev Edvard Brandes i 1893. Og han skrev videre:

"Sindige, betænksomme, vante til at taale meget, forbeholdende sig alt under nødvendig Resignation, arbejdsføre og nøjsomme, faamælige og rettænkende dyrker Langelands Bønder den gode, givtige Jord."

Var øen så isoleret for 100 år siden, var den det endnu mere for 2 og 3 århundreder siden, da de mennesker levede, som her skal berettes om. De levede af, hvad land og hav kunde yde, og de var fæstere (bønder, fiskere eller håndværkere) og nogle få selvejere, eller de var herremænd, hvoraf nogle adelige, og så var der præster, degne (lærere), og nogle få embedsmænd. Ændringer i leveformen var der ikke mange af, bortset fra landboreformerne omkring 1800 og så de store ulykker, som misvækst, smittsomme sygdomme og især krigenes hærgen påførte dem.

Øen havde desuden det særpræg for en ø af sin størrelse, at en overordentlig stor del deraf hørte under grevskabet Langeland og det tilhørende stamhus Ahlefeldt. Det var en af landets største besiddelser, og ved sin isolerede beliggenhed blev det som en stat i staten, hvor Lensgreven på Tranekær havde umådelig magt. Om dette er der skrevet store værker.

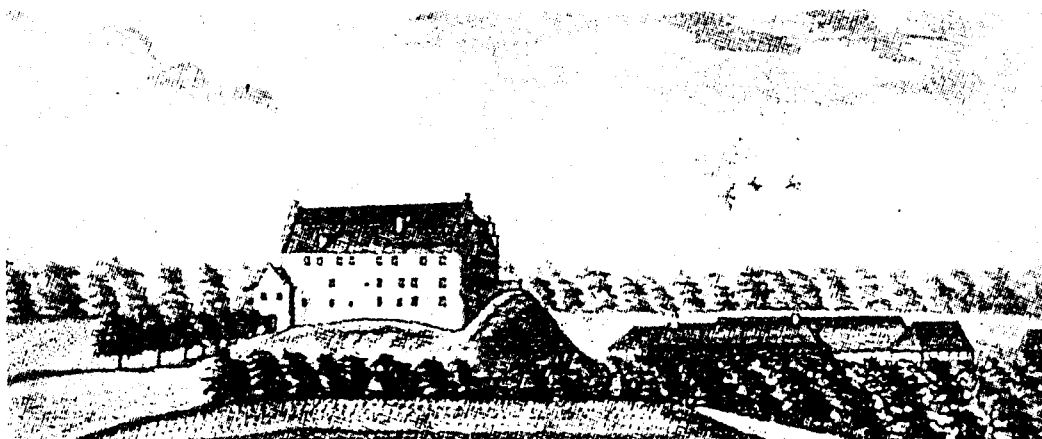
En mand satte præg på øen, som føles endnu 200 år efter, det var "generalen", Generallieutenant, Kammerherre Frederik Lensgreve Ahlefeldt-Laurvigen (1760-1832). Da de forløb, som her skal beskrives, hændte i omgivelser for en stor del skabt af ham, skal her citeres af "Tranekær slot og by":

Han var lensbesidder 1791-1832 og var en mand med mange og vidtfavnende interesser, som han dyrkede med ildhu. På mange måder var han en foregangsmand, f.ex. med hensyn til sundhedsvæsenet, hvor han skaffede såvel læger som dyrlæger til Langeland, indførte uddannede jordemødre overalt på øen, og endda egenhændigt vaccinerede ca. 1000 børn mod kokopper.

"Generalen" interesserede sig meget for musik og teater og indrettede et teater neden for slottet, og lod opføre særlige huse til skuespillere og musikanter. Også staldbygningen blev fornemt indrettet, og i byen lod "Generalen" bygge en skole, kirken blev grundigt ombygget, ja over hele Langeland kan man i Virkeligheden finde spor efter hans virke. Hans mangfoldige aktiviteter kostede mange penge, og han måtte to gange i sit liv opleve at blive umyndiggjort på grund af den kolossale gæld, der efterhånden havde ophobet sig. "Generalen"s efterfølger, broder-

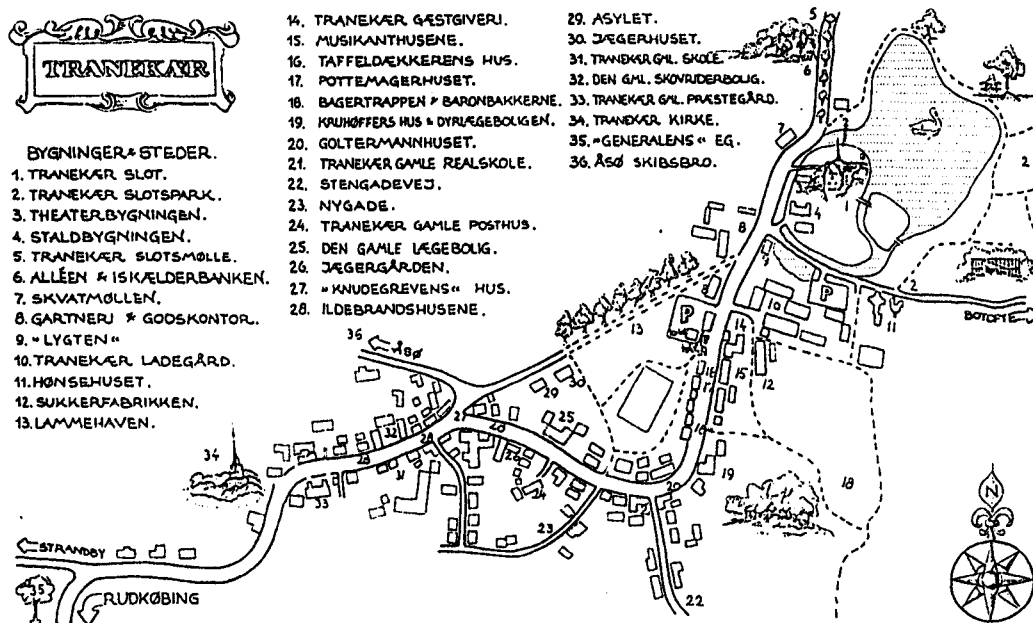

"Generalen"

Tranekær slot 1754

sønnen Christian Johan Frederik Ahlefeldt-Laurvig, overtog først efter nogle års betænkeligheder det forgældede gods, men han fik imidlertid ved sparsommelighed og dygtighed hurtigt bragt godset på fode igen. - Citat slut.

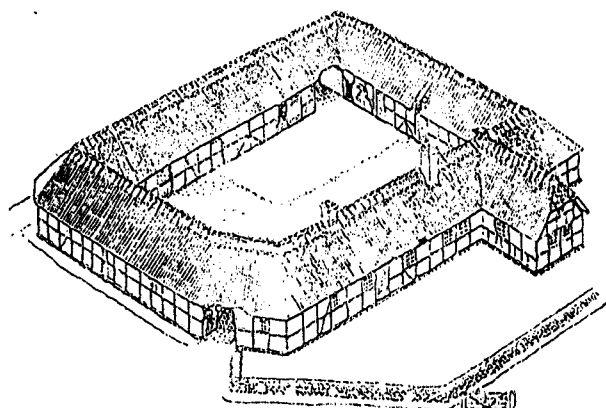
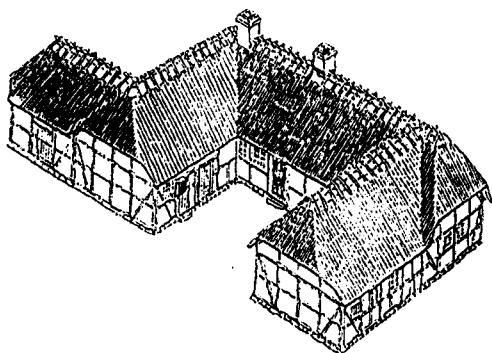

Blandt "Generalen"s mange initiativer var oprettelsen af en sukkerfabrik, motiveret af sukkermangel under englænderkrigen. Den var stort anlagt og blev et kostbart eksperiment, men nåede kun at producere sirup, hvorefter bygningen blev omdannet til bryggeri og brændevinsbrænderi. Men slottets store husholdning medførte en mængde tilflyttere af mange professioner, hvoraf en del hentedes syd for grænsen.

Selvejerbønderne var en fåtallig gruppe familier. På grund af øens begrænsede udstrækning blev de i tidens løb mer eller mindre indbyrdes beslægtede og måtte iflg. H.Kier undertiden have kongelig tilladelse til at gifte sig på grund af for nært familieskab. De har uden tvivl følt sig hævet over det store flertal, som var fæstere; de har haft en særlig æresfølelse og har været kritiske over for slægtninge, som ikke fulgte deres moral-kodeks.

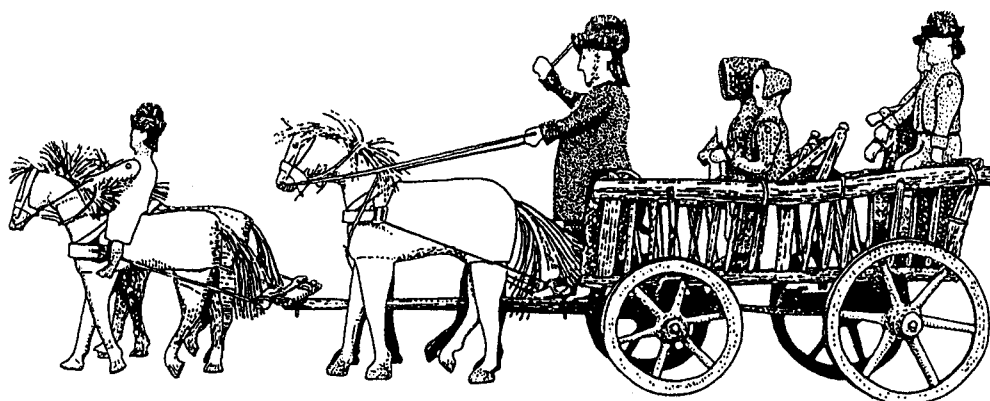
I det følgende gives et resumé af de mest gennemgribende begivenheder i Langelands nyere historie, og derefter en oversigt

over de slægter, hvorfra Louise Marie Hammer og hendes svigersøn, Mogens Christian Larsen Pelle, nedstammede, med disse slægters forgreninger og de indviklede ægteskabelige forbindelser mellem en række langelandske gårdmandsfamilier, både selvejere og fæstere. I teksten er en del navne fremhævet med fed skrift, det er navne på direkte aner til probanden i den anetavle, hvorom dette arbejde drejer sig.

Hvordan bøndernes dagligliv formede sig, kan man få en idé om ved at besøge Frilandsmuseet i Lyngby, som bl.a. rummer de to fynske ejendomme vist herover, bygget i 1700-tallet.

Bønderne var i høj grad selvforsynende, og hvad de ikke kunde frembringe med egne hænder, blev i hovedsagen klaret af smed, tømrer, væver og møller. Skulde man på besøg, var det med egen befordring, og ved højtider og fester kom det hjemmegjorte stadstøj frem af kisterne.

Hans Erik Petersen, Erikstrup, født 1795, har skåret træmodellen af en lollandsk bondefamilie. På det forreste sæde sidder kusken, i midten kone og datter, mens bonden og sønnen sidder bagest. Modellen er knapt en meter lang, og figurerne er bemalede.

Flertallet af de større gårde, der her er omtalt, er totalt ombygget i 1800-tallet, hvorfor der her kun vises en enkelt hovedbygning, Hjortholm, som blev nyopført 1789 og endnu har sit oprindelige udseende.

SVENSKE-KRIGENE

Ved freden i Brömsebro 1645 måtte Christan IV's Danmark afstå til Sverige Härjedalen og Jämtland, som var en del af Norge, samt øerne Gotland og Ösel i Østersøen, og Halland i 30 år. I 1654 trådte den svenske dronning Christina tilbage, og hendes fætter, Karl X Gustav overtog regeringen, hvad der ikke mindskede modsætningsforholdet mellem Sverige og Danmark. Frederik III og hans rådgivere opgav ikke tanken om hævn, og efter et halvt års oprustning udstedte kongen den 1. juni 1657 en formel krigserklæring til Sverige. Den nåede først den 20. juni frem til Karl Gustav, som i et par år havde ført felttog i Polen og nu befandt sig i Preussen, hvorfra han havde planer om at erobre Danmark.

Frederik III (1609-70)

Karl X Gustav (1622-60)

Den danske krigserklæring passede ham godt, idet den fratog Nederlandene deres forpligtelse til at støtte Danmark, og Karl Gustav havde sine planer klar og sine overlegne og trænede styrker fra 30-års krigen at lide på. Allerede 25' juni brød han op og trængte den 20' juli ind i Holsten med 10.000 mand. I sommerens løb blev hele Jylland besat og plyndret, og den 24' oktober faldt også den nyopførte fæstning Frederiksdode, det senere Fredericia.

Vinteren 1657/58 blev overordentlig streng, og natten til den 30' januar 1658 gik Karl Gustav med 6000 ryttere og 2500 mand under ledelse af general Wrangel over det isdækkede Lillebælt og nåede den 31' Nyborg, hvorfra de håbede at nå over til Sjælland for at indtage København.

Imidlertid var Storebælts is blevet usikker, men rekognosceringer viste, at isen var stærkere mellem Langeland og Lolland. Tropperne blev da beordret over Tåsinge til Langeland, hvor de spredte sig og plyndrede, inden de samledes ved Longelse kirke. 6' februar var kongen selv på stedet, ledsaget af Corfitz Ulfeldt, og hele styrken med ingeniørofficeren, den senere feltmarskal Erik Dahlberg i spidsen foretog da den enestående march de 13 km over Storebælt til Lolland, hvor Nakskovs borgere trodsede deres militære kommandant og overgav byen dagen efter. Vejen var da

fri for svenskerne til at gå mod København, og de påfølgende forhandlinger resulterede i den ydmygende Roskilde-fred af 27. februar 1658, hvorved Danmark skulde afstå Skåne, Halland, Blekinge, Bohus og Trondheim len, Island, Færøerne, Bornholm og meget mere.

Toget over Storebælt 6. Februar 1658

Forskellige internationale omstændigheder gjorde i de følgende måneder, at Karl Gustav ændrede planer og fortsatte med at stræbe efter at erobre hele Danmark. 7. august 1658 ankom så hans flåde fra Kiel og landsatte i Korsør 6000 mand og 50 kanoner, som den 11. august nåede København. Imidlertid viste Staden en uventet vilje til modstand, symboliseret ved Frederik III's berømte ord: "Jeg vil dø i min Rede". Og efter måneders ubarmhjertig belejring blev svenskernes stormangreb på byen den 11. februar 1659 slået tilbage.

I mellemtiden havde andre fjender af Sverige oversvømmet Jylland med ca. 30.000 brandenborgske, polske og kejserlige tyske

Vincent Steensen og hustru Anne Holck

tropper, som fortsatte svenskernes plyndringer. København kunde ad søvejen forsynes med fødevarer fra de syddanske øer, som Karl Gustav derfor gik igang med at besætte. Svenskerne stod endnu på Fyn og Tåsinge, men to forsøg på landgang på Langeland ved Rudkøbing i oktober 1658 var blevet afvist. Den 7. februar 1659 forsøgte de igen en landgang fra nord ud for Steensgaard på øens nordspids. Ejeren, den adelige landsdommer Vincents Steensen, som var 67 år, ledede Langelands forsvar sammen med to officerer, og han havde allerede i februar 1658 set sin ejendom blive plyndret af svenskerne. Han rådede over en styrke på 200 ryttere, 200 fodfolk og en bondevæbning på 400 mand, og det lykkedes dem efter heftige kampe at afværge både denne og et par følgende landgangs-forsøg. Men Steensen blev under det første angreb ramt af et kardæskskud og døde straks efter at være blevet ført hjem. Den 20. marts måtte øen dog alligevel overgive sig til Wrangels tropper. Lolland og Falster blev også erobret, men fortsættelsen på krigen berørte ikke direkte Langeland. Da Karl Gustav døde i Göteborg efter en pludselig sygdom i februar 1660, sluttede krigen med fredsslutningen den 27. maj 1660, hvorved Danmark fik nogle af de tabte områder tilbage, men for bestandig mistede de svenske provinser.

Troppernes hærgen

Bøndernes modstand

Krigens hærgen efterlod Langeland, ligesom det øvrige land, i en fortvivlet tilstand. Ikke blot var gårde og slotte lagt øde, skove forhuggede, heste og kvæg borte og såsæd ikke til at opdrive, penge og værdigenstande forsvundne, medmindre de havde været gravet ned og ejerne endnu var i live; til krigens nedslagtninger og tortering af befolkningen var føjet pestens plage, og i

På tiggingang

1660 døde mange af sult. Langeland var et af de mest medtagne områder. Over halvdelen af 122 gårde under Faareveile, Skovsbo, Steensgaard og Egeløkke var øde, og for 60 af dem er det i jordebogen for 1660 angivet, at manden er skudt eller pint ihjel, er borttaget af svenskerne eller er borttrømt. Af 20 gårde under Møllegaards gods nær Spodsbjerg var 4 ganske øde, 7 øde og afbrændt eller afbrudt, 11 gårdmænd skudt, døde eller borttaget af fjenden og de tilbageblevne beboere ganske forarmet.

Præsten i Tryggelev skrev: "Anno 60, efter Svensken blev slagen ved Nyborg og nødtes at qvittere dette Land, døde der nogle Hundrede af mine Sognefolk af Hunger. Ved min Salighed, de hente Mask hos mig og bagede Kager af og aad. Hørknevler og Katosterødder hjalp dem i Foraa-ret. O! en elendig Tid, in qvod nos reservasti domine."

Et rystende indtryk af tilstanden får man også af hovedgården Faareveiles jordebog for 1660, hvori Skebjerg Søgaard er nævnt som øde og ikke får ny ejer før 1663. I marginen er anført:

Søgaard
Lisbet Urne
 Manden død shut af fienderne
 Quinden i Bagovnen pint til
 døde gaarden megit Ruin
 erit och Affbrut ehr øde "

" Søgaard
 Niels Bay

	(Landgilde)	(Hartkorn)
Manden død shut af fienderne	2 Mk. 6 Sk.)	
Quinden i Bagovnen pint til	2½ pd. Biug)	10½ Td. ½ Skp.
døde gaarden megit Ruin	1¼ oting Smør)	
erit och Affbrut ehr øde "		

Jordebogen afsluttes med ejeren af Faareveile, Gregers Friis' enke Lisbet Urnes underskrift på, at "dette ehr en Rigtig Copie aff min Jordebog och saaledis aff Fienderne de Svenske at være Medhandlid och udi Ruin Satt som hos en hver findis Antegnid."

Bagest i Jordebogen kan læses følgende:

"Efter som vy Kongl. May^{tes} Bønder och Tienere Nafnlig Lauritz Pedersen i Windeltorp, Rasmus Pedersen i Schrøbeleff Kiercheby, Søffren Rasmussen och Knud Madtzen i Svenstrup aff Nørre herritsting ehr udmelt, At siune och forfare Velb: Frue Fru Elisabeth Sophie Urne til Faareveyle, hendis Jordegodtz och Bønder, hvorledis det nu befindis och aff Fienderne udi Ruin Satt, da haffuer vy dett Grandgiffueligen siunet och beseet. Och befindis dett Saaledis aff Fienderne at være medhandlit Ruinerit och ødelagt som hos en hver forhen udi denne Jordbog findis Spicial Antegnid, Och de som ehr i gaardene ehr saa forArmud Att de iche haffuer Korn eller andet saa meget de

kand haffue til deris Liffes ophold, Langt mindre til Sæden Ikke heller kand de gjøre eller giffue Øfrigheden nogen Redt-zell eller Rettighed, Uden dersom de icke kand faa Hielp och Undsettning ehr icke Andet at formode end de Nødis till at affgifue deris gaarder. Och efter som icke nu her paa Landet Thing holdis formedelst her icke ehr aff det for seiglet pad-pir at bekomme thil At schrifue paa. Kunde vy icke voris Afsigt til Thingit Afsige, Hvorfor vy nu dette med egne Hænder haffuer Unterschrefuit och videre vill være gestendig hvor och naar Behoff giøris och ved voris høyeste Eed stadfæste Saale-dis udi Sandhed at være som forskrefuit staar.

PRP

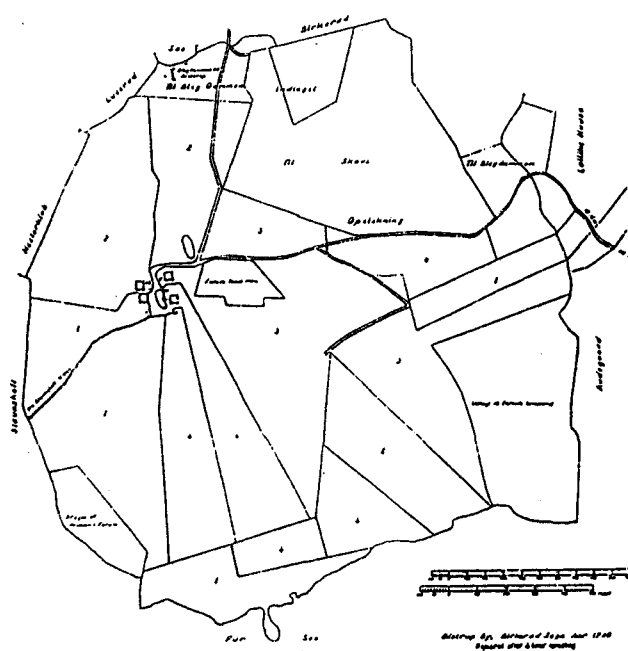
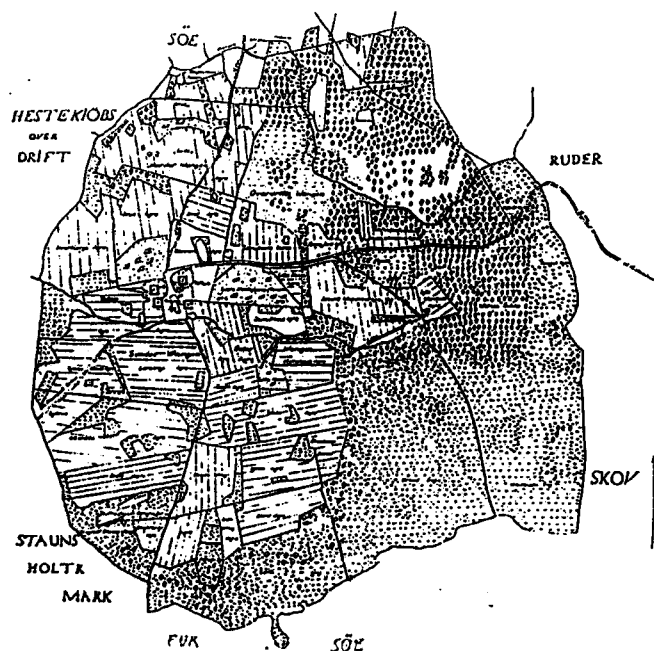
(Bomærke)

Knud Madtzen "

Af Jordebogen fremgår, at navnet Søgaard på gården i Skebjerg i hvert fald stammer fra tiden før 1660, og det må formodes at stamme fra beliggenheden i nærheden af en sø, som kan have dækket lavningen nordøst for gården.

LANDBOREFORMERNE

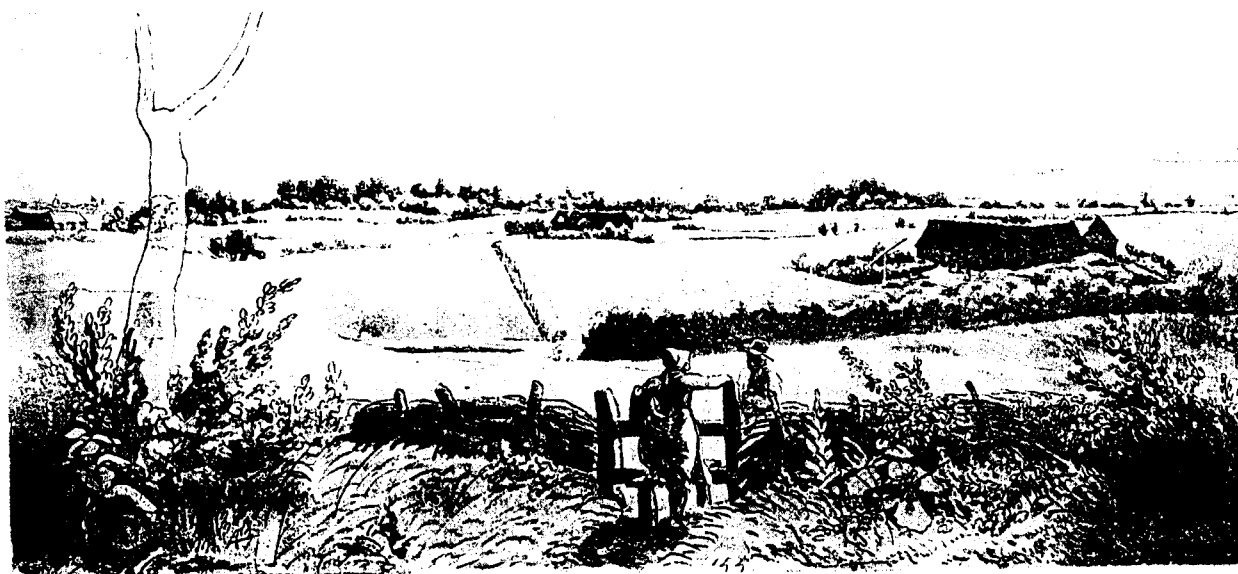
Der gik mange år, før landet kom på fode og blev fuldt opdyrket igen. Endnu i 1682 fandtes der ca. 2700 ødegårde i landet. Med det nye århundrede kom der atter pest i 1711 og den store nordiske krig 1709-20, ligesom det europæiske landbrug var i krise i århundredets første trediedel. Der var i Danmark 1701 blevet oprettet en landmilits til delvis afløsning af de tidligere hvervede hære: Ca. hver fjerde bondegård skulde stille en karl til opøvelse i militærtjeneste og til mobilisering i krigstilfælde. I 1733 blev så yderligere stavnsbåndet indført, hvorefter ingen bondekarl mellem 18 og 36 år kunde uden sin husbonds tilladelse forlade det gods, hvor han var født. Aldersgrænserne blev endda efterhånden udvidet til mellem 9 og 40 års alder.

En landsby før og efter udskiftningen (Bistrup, Birkerød sogn)

I 1700-tallets anden halvdel begyndte det at gå op for betydende personer, at kun ved en forbedring af bøndernes forhold kunde "Landets Flor opretholdes", og forskellige kommissioner fremlagde forslag om ophævelse af landsbyfællesskabet, udbredelse af selvejet, afløsning af hoveriet, ophævelse af stavnsbåndet osv. Det første af disse initiativer, der blev lovgivet om, var ophævelsen af fællesskabet, som også kaldes udskiftningen, hvorefter de enkelte bysamfunds jord blev fuldstændig omfordelt, så den enkelte bonde fik sin jord samlet på højst 3 steder i stedet for som hidtil at have snesevis, undertiden op til 100, smalle strimler jord, som nødvendigvis måtte dyrkes i fællesskab med naboerne. Ved denne nyfordeling blev der ofte givet støtte til de bønder, som flyttede deres gård fra landsbyen og ud på den åbne mark, så landskabsbilledet efterhånden ændredes drastisk.

De forskellige reformer gennemførtes gradvis over en periode, der i store træk strakte sig fra 1770 til 1830 og resulterede i, at Danmark tidligt blev et foregangsland inden for landbruget.

Landskab efter udskiftningen

NAPOLEONS-KRIGENE

Ved freden i Tilsit 25. juni 1807 trådte Rusland i alliance med Frankrig, og England stod da alene i kampen mod det af Napoleons styrker besatte europæiske fastland og blev helt afskåret derfra ved fastlandsspærringen, hvis formål bl.a. var at hindre England i at importere korn fra Europa og sælge sine kolonialvarer dér, for derved at

Frederik VI

Napoleon

bringe det engelske kolonirige til opløsning. Grundet på ulykkelige omstændigheder valgte den danske kronprins-regent, den senere Frederik VI, at slutte sig til Napoleon imod England, hvad der medførte det engelske bombardement af København 4'-5'september 1807, idet englænderne vilde forhindre resterne af den danske orlogsflåde i at komme i Napoleons magt.

31'oktober 1807 tilsluttede Danmark sig fastlandsspærringen, men Sverige nægtede at gøre det samme, trods krav fremsat af Rusland, og Napoleon stillede da Marskal Bernadottes armékorps ved Hamburg til disposition for et angreb på Skåne, støttet af danske tropper. 2'marts 1808 indledte Bernadottes hær sit tog nordpå og nåede 13'marts Rendsborg, der siden 1805 havde været sæde for den danske regering, idet hovedparten af de danske styrker var posteret ved sydgrænsen for at værne landets neutralitet, og kronprinsregenten derfor havde forlagt sin residens dertil. Arméen bestod af to franske, en spansk og en hollandsk division, ialt 32.000 mand, og ved synet af de "vildt udseende" spanske troppers indtog fik den sindssyge konge, Christian VII, et slag og faldt død om. Da der på denne tid var ved at udbryde oprør i Spanien, gav Napoleon ordre til, at de spanske tropper og ikke de franske elitetropper skulde udgøre avantgarden og føres først til Sjælland, men i den følgende tid mistede Napoleon interessen for angrebet på Sverige. Tropperne blev dog i landet. Napoleons broder blev indsat som konge af Spanien, men i

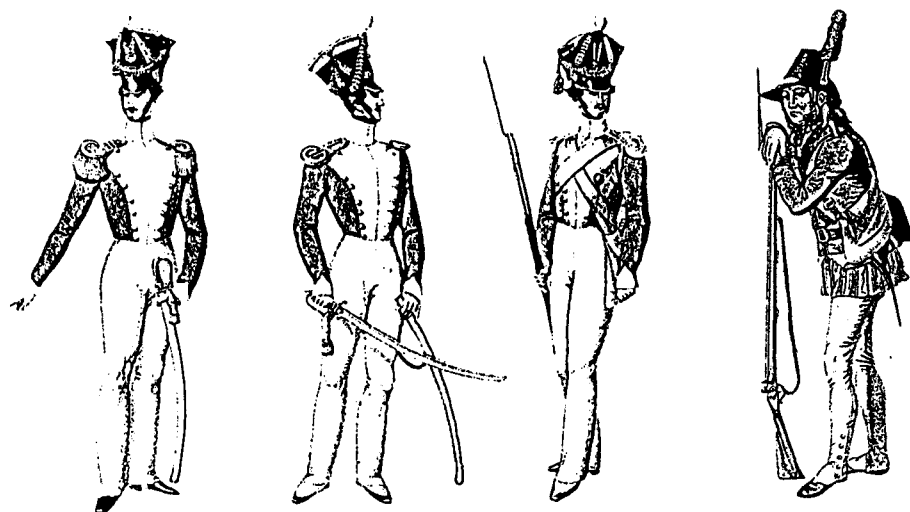
Marskal Bernadotte

Napoleons spanske, hollandske og franske tropper

maj 1808 blussede det spanske oprør op, og trods de spanske troppers isolerede stilling i Danmark fik de dog, ved englændernes medvirken, meddelelser om, hvad der foregik i hjemlandet, og de demonstrerede både på Fyn og Sjælland, gjorde endda mytteri i Roskilde.

Den spanske øverstbefalende, marquis de la Romana, residerede i Odense og blev opsøgt i Nyborg af en af den engelske regering

Jyske officerer og musketér

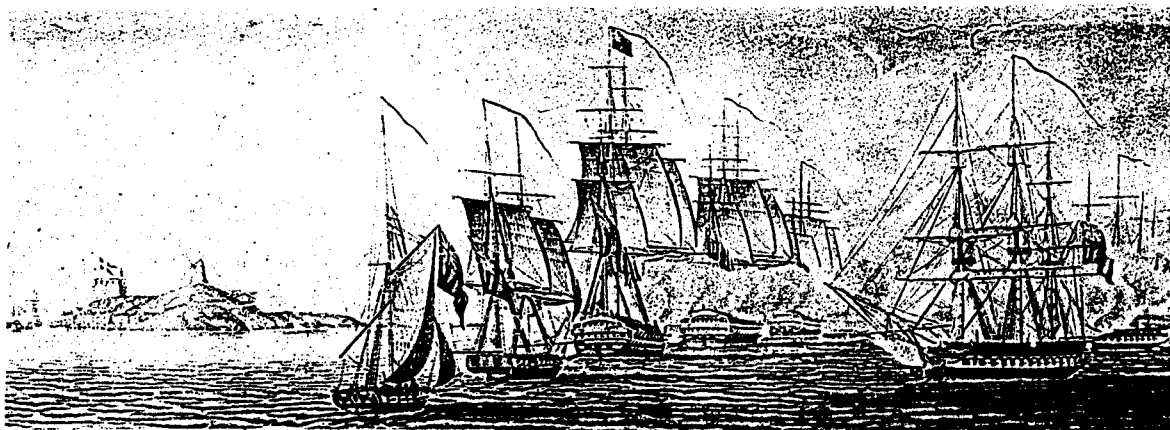
Landeværnsmand

udsendt spansk gejstlig, forklædt som købmand, og blev opfordret til at forsøge at undslippe fra Danmark med sine tropper. Englænderne havde jo magten på havet og havde en flådeafdeling liggende i Storebælt, hvorfra de sendte to spanske officerer iland med en lignende opfordring, og den 7. august fik la Romana via de spanske tropper på Langeland kontakt med den engelske admiral, der af sin regering havde fået til opgave at tage de spanske tropper ombord. Han sendte straks kurerer til de spanske forlægninger op i hele Østjylland om at erobre de danske transportfartøjer, som havde været rekvireret til invasionen i Sverige, og sætte over til Fyen, og de kom alle over, inden Bernadottes styrker nåede nordpå, i 1000 rekvirerede vogne, for at afskære dem.

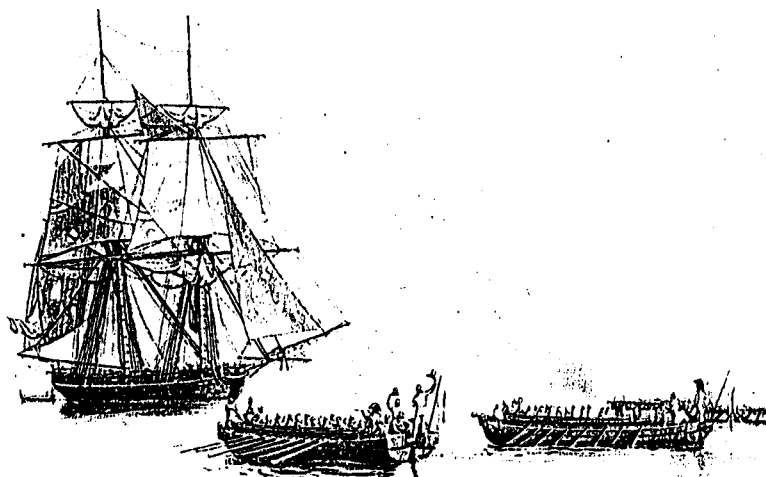
General Romana

Samme dag beordrede Romana Spanierne mellem Fåborg og Svendborg til Langeland og de øvrige på Fyen til samling i Nyborg under påskud af, at de skulde aflægge troskabsed til den nye spanske konge. 9. august måtte den danske kommandant i Nyborg overgive fæstningen til de overmægtige spani-

Engelske linieskibe i Østersøen

ere, som jo var de danskes allierede. Den 10' anmodede Romana de to danske orlogsskibe, som bevogtede Nyborg havn, om tilladelse til at følge "Bernadottes ordre" om at sejle spanierne til Langeland, men den kommanderende officer forstod hensigten; han så jo 7 engelske orlogsskibe på vej ind i fjorden. Da han ikke vilde overgive sig, blev der en kort kamp mod overmagten. Så blev de danske skibe beslaglagt, og i den følgende nat blev alle spanierne sejlet ud til den engelske flåde. Deres over 500 andalusiske heste blev sluppet løs, men de blev grebet af vildskab over nogle græssende hopper, og panikken greb dem, så det endte med, at de næsten alle dræbte hinanden.

Danske kanonbåde angriber engelsk orlogsskib

På Langeland var forholdene anderledes end i resten af riget. Den franske oberst Gaultier i Rudkøbing kommanderede 100 franskmænd og godt 1000 spaniere, medens generalmajor Ahlefeldt på Tranekær kommanderede 1100 danskere, som var grupperet på øens nordlige halvdel. 7' august vilde et falsk rygte vide, at franske tropper stod parat på Ærø. Gaultier var sygemeldt, og den spanske næstkommanderende, major Cuadra, arresterede så Gaultier. Grev Ahlefeldt forsøgte at få ham frigivet og tilbød sig selv som gidsel, men forgæves. 10' august kom der nye rygter om et fransk angreb fra Svendborg, og Cuadra trådte påny i aktion. Herom skriver Rasmus Nyerup:

"Onsdagen den 10 August blev en mærkværdig Dag. Om Formiddagen Kl. 10 kom et Par spanske Officerer, ledsagede af en Trompeter, jagende i brændende Galop op ad Banken ved Tranekiær Slot, det Danske Hovedkvarter. Trompeteren lod sig høre - og en Opfordring blev afleveret, af omtrent følgende Indhold:"

Og så kom en bravade med opfordring til øens overgivelse (til spanierne) inden for 10 minutter!

"Denne Opfordring, underskrevet af en af regimentscheferne, Baron Armendarii, hvor uforskammet den end var, modtog vor brave General med den raske Erklæring, at Brevets Indhold, vanærende for begge Nationer, ei tilstedede ham at svare derpaa. En mundtlig Conference vilde han imidlertid tilstaae den Spanske Commandeur en chef. Vor General satte sig derpå til Hest, fulgt af adskillige af vore Officeerer, og mødte Armendarii ved Rudkjøbing."

Ahlefeldt holdt stærkt på sin og nationens ære og opnåede en overenskomst, hvorefter de danske tropper måtte forblive i deres

stillinger og beholde deres våben, medmindre de franske skulde nærme sig, og ingen englænder måtte komme iland. Så blev Gaultier befriet og fulgte med til Tranekær, hvor han var meget ubehagelig, men gav sit æresord på ikke at ville undvige.

I løbet af 9' og 10' august var de spanske tropper fra Sydfyen blevet ført over til Langeland, som så måtte føde og huse 2500 mand. Spanierne var altså nu herrer på øen, og man ventede kun på, at de vilde blive indskibet. 13' august nærmede en engelsk flåde på 81 krigs- og transportskibe sig Spodsbjerg, og Ahlefeldt red derud med et par officerer. Men i stedet for at bevidne spaniernes afgang måtte de nu se tætfyldte både med spaniere fra Nyborg gå ind til stranden i uendelige rækker. Over 9.000, hvoraf 400 officerer, knap 200 kvinder og børn samt tjenere, sygepassere osv. Langelands egen befolkning var på det tidspunkt godt 11.000, der var altså lige så mange spaniere på øen. Og da grev Ahlefeldt red tilbage om aftenen, erfarede han, at Gaultier, som han havde garanteret for, havde brudt sit æresord og var flygtet fra øen.

Nu forlangte de fremmede leverancer hurtigst muligt: Straks 30.000 rationer brød, øl og brændevin, derefter daglig 37 stykker kvæg og 11.000 rationer brød. Kun ved Ahlefeldts autoritet kunde øen præstere de uhyre leveringer. Næstenat omringedes Tranekær slot af et par tusinde mand infanteri og kavalleri. En spansk officer krævede af greven, at overenskomstens bestemmelser skulde opfyldes på stedet og de danske skulde aflevere deres våben. Ahlefeldt måtte give sig og beordrede udlevering af alle våbne, hvad der skete imod den spanske øverstkommanderendes æresord på at tilbagelevere alt, når de forlod øen, men under spaniernes yderligere udplyndring af soldaterne.

Næste dag opsøgte Ahlefeldt i Rudkøbing sin ven fra tidligere besøg, marquis de la Romana, for at holde sit æresord om at bevogte den undvegne Gaultier. Han sagde, at han var en dansk mand, der aldrig havde brudt sit ord. "Gør med mig, som De vil." "Godt. De følger med til Spanien." Ahlefeldt bad blot om tilladelse til at skrive et par breve, hvad der nægtedes ham. Men pludselig greb Romana generalens hånd og sagde: "Nej. Sådan handler ingen Spanier. De er fri."

Bernadotte, som opholdt sig på Fyen, begyndte nu med danske kanonbåde under fransk kommando at bombardere Langeland, hvad der resulterede i, at spanierne truede med at udplyndre øen, hvis bombardementet fortsattes. Den engelske østersøflåde, som var på vej op i Storebælt, blev sinket af modvind, men den 18' august ankrede endelig admiralskibet "Victory" op ud for Stengade skov, og fredag d. 19' blev general Romana modtaget ombord med en kanonsalut på 21 skud, medens det spanske flag gik til tops på alle eskadrens skibe, og det spanske artilleri på land besvarede salven.

Så blev der travlt med at indkøbe proviant og forsyninger, køre dem på 400 rekvirerede vogne ud til stranden tilligemed drikkevand fra Stengade sø på andre vogne. Sæden blev beslaglagt, og en masse engelske matroser, der kom iland for at hjælpe til, plyndrede og stjal fra både danske og spanske. En af dem blev slået ihjel på fersk gerning, og Ahlefeldt måtte forlange 4 andre hængt. Søndag morgen kl. 5 blev Ahlefeldt kaldt ud til Romana på stranden og fik dennes løfte om erstatning, når der kom bedre tider, samt angivelse af alle de steder, hvor han kunde finde de beslaglagte våben. Om eftermiddagen var Romana ombord, og alle de 95 skibe lettede anker: Linieskibe, fregatter, or-

General Romana beordrer tropperne ombord

logsbrigger, kanonbåde osv. osv. Desuden 18 af Langelands fartøjer! Ud for Nyborg mødtes de med 15 skibe fra England med proviant til de 13.000 mennesker. Endelig fredag d. 26. august stod de ud af Storebælt og blev i oktober landsat på Spaniens nordkyst, hvor de blev indrullet i kampen mod Napoleon. Men de spanske tropper på Sjælland var det ikke lykkedes at undslippe. De blev som bagbundne fanger kørt på bøndervogne til Frankrig og holdt i fangenskab dér, indtil de i 1812 blev sendt til deres endelige skæbne i Rusland.

Bernadottes tiloversblevne styrker blev endnu lang tid i Danmark og var først ude i april 1809, efterladende et dybt forarmet land. De millioner, hjælpekorpsset havde kostet Danmark ud over, hvad folket måtte lide, svarede til statens samlede skatteindtægter i to år fra Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, som var den frugtbareste del af Danmark.

De senere krige i 1848-50 og 1863-64 berørte ikke direkte Langeland på anden måde end ved, at mange mistede deres kære under krigshandlingerne andre steder, og alle måtte bære krigenes omkostninger og lide torten ved de endelige nederlag.

Men i kølvandet på napoleonskrigene fulgte en periode med stigende inflation, som endte med Statsbankerotten i 1813. Den medførte store omvæltninger og megen personlig ruin. Landets økonomi var mange år om at komme på fode, og mange ejendomsbesiddere og forretningsfolk måtte give op. Således blev både Hjortholm og Faarevejle overtaget af statskassen.

KORTSEN-SLÆGTEN

I året 1457 nævnes Hans Kortsen og hans svigerfader Peder Modeskal som tingsvidner. De var begge af våben, dvs. at de som væbnere var optaget i adelsstanden. 1459 fik Hans Kortsen tilskiftet Lykkesholm, Peder Modeskals anden datter blev gift med ejeren af Skovsgaard, og en sønnedatter med ejeren af Hjortholm.

Hans Kortsen og hustru havde sønnen Mikkell Kortsen, som arvede Lykkesholm i Tryggelev sogn og fik 3 sønner og 6 døtre. Disse børn og deres mange fætre og kusiner giftede sig ind i de lange-landske selvejerbondefamilier og gik efterhånden over i bondestanden. De har igennem århundreder fortalt, at de var af en adelig slægt, som i sine velmagtsdage havde bygget Fuglsbølle kirke (opført i 12'århundrede). En anden af Hans Kortsens sønner var Oluf, hvis efterkommere førte navnet Olufsen. "Oluf Kortsen kom til *Mariendal* i Hennetved, som hans efterkommere besad som ejere slægt efter slægt, og en af Olufs efterkommere var **Peder Christensen**, som nævnes her i 1661." Han omtales i afsnittet om Mariendal.

MARIENDAL

Mariendal i Hennetved, Lindelse sogn, var endnu i dette århundrede sognets største avlsgård. Inden den blev udstykket nåede arealet op på ca.300 tdr.land med 30 tdr.hartkorn. Den har fra ældgammel tid hørt til Langelands "jordegne gårde" og ejedes i 1661, da den var på 14 tdr.hartkorn, af en efterkommer af Kortsen-slægten ved navn **Peder Christensen**, som var søn af Christen Madsen i Kødeby (ca.1615-98). Han var gift med **Inger Rasmusdatter** fra Haugaard. Det menes at være hende, om hvem følgende vers om hændelserne under svenskekrigen er malet på en dør fra Mariendal, som er gennemhullet af geværkugler og findes på Nationalmuseet (Bilag 3):

O gud frie os fra Sådan Flag,
som Svenske fiender har haft behag!
i det at Plyndre huset ud:
De arme dørre Skiød itu.
I barsel-seng den Kone laa;
De veltet Hende i bare straae
Med et spædt-barn udi sin arm,
Hun udstod Dog den skræk og harm;
Gud hialp dem dog af denne nød;
ved Nyborg Maate fienden døe.
Gud Lad os æde vort brød med fred og Roe
Og siden i Himmeriges rige Evig at boe.

Trods ulykkerne fik parret 7 børn, hvoraf den ældste søn *Rasmus Pedersen*, der døde 1731, arvede gården. Han var gift med *Johanne Olufsdatter*, hvis far, *Oluf Hansen* på Kvindebjerg, var en af de mange sønderjyder, der indvandrede efter Svenskekrigen og satte Langelands øde gårde i god drift. Rasmus og Johanne fik sønnen *Oluf*, og efter Johannes død blev Rasmus gift med *Inger Hansdatter*, død 1728, med hvem han fik sønnen *Hans Rasmussen* og datteren *Maren*. Endelig blev Rasmus gift med *Inger Bendixdatter*, men fik ingen børn med hende. Hun var enke efter grevens "hof-skrædder". De to halvbrødre, Oluf (gårdmand i Hennetved) og Hans, arvede Mariendal, og datteren Maren blev gift med *Rasmus*

Borre til *Borregaard*, den sidste mand af en gammel adelsslægt. Efter *Olufs* død blev Hans eneejer af *Mariendal*. Han var gift med **Maren Christensdatter** (død ca.1775), som var søster til godsejer *Mads Christensen* til *Hjortholm* og enke efter *Søren Boesgaard*. Hans' og Maren's datter, *Hanne* (1733-60) arvede *Mariendal* og blev gift med *H.C.Hansen* til *Polleholm*. Efter Hans' død giftede Maren sig 3'gang med **Rasmus Michelsen** (1712-84), som derved blev ejer af *Mariendal*, se under *Brandsbygaard*.

Peder Christensen og *Inger Rasmusdatter* havde yderligere 6 børn, nemlig 3 sønner og 3 døtre. Den ene, **Sidsel Pedersdatter** (1660-1713), var gift med **Rasmus Madsen** (1651-1713) fra *Brandsbygaard* og er beskrevet derunder.

HAUGAARD

Haugaard i *Longelse* sogn var i gamle dage en jordegen gård. Den blev sidst i 1800-tallet sammenlagt med *Longelse Boesgaard* og havde derefter et areal af 338 tdr.land med 30 tdr.hartkorn. Den først kendte ejer var *Stephan Hansen*, g.m.*Bodil* (*Thommesdatter?*), hvis søn *Hans Stephensen* døde næsten samtidigt med faderen, hvorefter *Bodil* og de to døtre *Kirsten* og *Karen* arvede gården. *Karen* blev gift med *Claus Rasmussen* (1632-1703), som fik husbondhold på *Haugaard*. Hans søster *Inger Rasmusdatter* blev gift med *Peder Christensen* på *Mariendal*. *Claus* og *Inger* var børn af gårdmand i *Havbølle*, *Humble* sogn, **Rasmus Clausen**, født ca. 1600 og død i *Havbølle* ca.1670, og hustru *Maren Hansdatter*, født ca. 1610 og død i *Havbølle* 1690.

Claus' datter *Maren*, død 1716, var gift med selvejer *Rasmus Olufsen Bruun* i *Lykkeby*, og den anden datter, *Anna* (1658-97), var gift med *Søren Rasmussen* på *Skrøbelev Boesgaard*.

Claus Rasmussens søn *Hans* arvede *Haugaard*, som efter hans død 1720 gik over til hans hustrus datter af 1' ægteskab *Marie Nielsdatter*. *Marie* blev gift med *Oluf Jørgensen*, som ejede gården i 1743; hun blev enke og døde barnløs 1762. Senere ejedes gården af *Anders Pedersen* (1744-1812), søn af *Peder Christensen*, som i 1743 ejede *Longelse Bondegaard*, og hustru *Maren Andersdatter*, død 1768. *Anders Pedersens* søn *Frederik Andersen Haugaard* (1767-1809) arvede *Haugaard* og var gift med *Anna Kirstine Andersdatter*, datter af gårdmand i *Sdr. Longelse* *Anders Jørgensen* (død 1782) og *Maren Christensdatter*. *Anna* giftede sig efter hans død med *Niels Thomesen Boesgaard* (1790-1845). Hans søn *Frederik Boesgaard* (1813-1866) blev ejer af *Bønnelykke*, men *Haugaard* arvedes af stedsønnen *Anders Pedersen Haugaard*, (1814-1870), som var dansk jurist og en stor original. Hans søn *Anton Haugaard*, g.m. *Antonie Andersen*, datter af etatsraad *Andersen* til *Søvertorp*, arvede gården, men solgte den i firserne til legatstifterne *Boesgaard*. Efter deres død gik den over til fremmede.

BRANDSBYGAARD (CATHRINEBJERG)

Brandsbygaard i *Humble* sogn var en jordegen gaard og var vistnok den, som *Jep Kortsen* i *Brandsby* i 1490 solgte til *Kong Hans*. Gårdens herlighed tilhørte dog *Tranekær Len*, og senere det heraf oprettede grevskab *Langeland*. Omkring år 1800 gav den daværende ejer, *Jørgen Goth*, gården navnet *Cathrinebjerg* efter hans hustru og flyttede gården ud.

De ældste kendte ejere af gården var gårdmændene **Hans Madsen**, som levede omkr. år 1600, og hans søn **Mads Hansen**, født før 1620, som overtog gården i 1642 og døde før 1662. Han var gift med **Maren** (1628-93), som efter hans død giftede sig med **Peder Mogensen**, der døde før 1686, og med hvem hun havde datteren **Anna**, der døde ugift som 20-årig i 1695.

Mads og Maren havde de to sønner Mads og Rasmus. **Mads Madsen** (1652-1742) var gift med **Karen Iversdatter** (1663-1731), datter af **Iver Kierudsen** i Illebølle og 2'hustru **Karen Reichsdatter**, f. 1627; han var grev Ahlefeldts foged. Mads Madsen solgte i 1692 sin andel i Brandsbygaard til broderen Rasmus og købte Søgaaard i Vindeby, som arvedes af sønnen **Mads Madsen (II)** (1688-1763) og derefter af sønnesønnen **Mads Madsen (III)** (1736-1803). Dennes datter **Maren** (1783-1844) blev gift med **Hans Jørgen Larsen Søgaaard** fra Torpe (1779-1832), som er nævnt under Skebjerg Søgaaard.

Rasmus Madsen (1651-1713) blev som nævnt i 1692 eneejer af Brandsbygaard. Han var gift med **Sidsel Pedersdatter** fra Mariendal (1660-1713), som medbragte en betydelig medgift og desuden ejede halvdelen af Lindelse mølle. De havde tre døtre:

1> **Maren**, født 1682, som døde ugift;

2> **Karen** (1692-ca.1772), gift 1'gang med **Hans Jacobsen** (1682-1729) og 2'gang med **Peder Matzen** fra Torpe (død 1744). I 1'ægteskab havde hun sønnen **Jacob Hansen**, der overtog faderens mange tillidshverv og førte selvejernes sag mod lensgreven, han døde ugift; sønnen **Rasmus Hansen** (1715-76) arvede Brandsbygaard og døde barnløs; datteren **Sidsel Hansdatter** (død 1744) var gift med **Oluf Rasmussen** til Mariendal (1695-1750). Deres datter **Karen** arvede Lindelse mølle og blev gift med **H.C. Hansen** til Polleholm og 2'gang med **Chr. Basballe Kier** til Stevne. Sidsels og Olufs søn **Rasmus Peder Olufsen** (1743-98) blev ejer af Polleholm og havde sønnen **Oluf Rasmussen (eller Olsen)** (1784-1814), hvis enke **Johanne Hansdatter Boesgaard** (1778-1861) blev gift med **Mads Christensen Hansen** fra Longelse Bondegaard. Oluf ejede Olufsminde i Vindeby, som arvedes af hans datter **Oline Hansen**, som døde ugift og meget rig. I 2'ægteskab havde Karen Rasmusdatter sønnen **Hans Jacob Pedersen**, som ved sit ægteskab fik en stor selvejergård i Hennetved, og som var så velhavende, at han måtte betale bøde, fordi han holdt for stort bryllup for sin datter **Cathrine Hansdatter**, f. 1763. Hun blev gift med **Michel Rasmussen** til Mariendal (1749-1809), som omtales senere.

3> **Inger Rasmusdatter (II)** blev gift med **Michel Rasmussen** til Bøsseballegaard i Nordenbro, som senere blev mageskiftet med to fæstegårde i Hennetved under Grevskabet og endnu senere blev en del af Mariendal. Bøsseballegaard er muligvis den ejendom, der idag på kortet er kaldt Bøsebjerggaard, og som ligger ved den gamle landevej mellem Magleby og Nordenbro. De havde 3 sønner, som efter 1743 af deres moster Karen fik udbetalt deres del af arven, og som i 1760 købte hovedgården Skovsgaard i Humble sogn for 17.000 Rigsdaler. Indtil da havde den tilhørt en adelsfamilie. Sønnerne havde gården i fælleseje i en årrække og er omtalt herefter:

1> **Lauritz Michelsen** (1717-97) blev efter brødrenes fratrædelse eneejer af Skovsgaard. Han var gift med **Kirstine Jespersdatter** (1719-1800), datter af forpagteren af Søgaaard i Magleby sogn og havde 14 børn: **Michel** (1745-92) ejede Brandsbygaard fra 1783, men hans enke gik fallit, uagtet kammerråd Madsen til Hjortholm støttede hende. **Hans** (1750-1829) arvede Skovsgaard, som forblev i hans efterkommeres eje indtil dette århundrede. **Mette Cathrine**

blev gift med inspektør *Jørgen Goth*, som købte Brandsbygaard i 1793 og gav den navnet Cathrinebjerg. Deres datter *Gunild Goth* blev gift med "Michel Rigsbank"s ældste søn *Rasmus Michelsen*, f. 1784, som derved blev ejer af Cathrinebjerg.

2> *Hans Michelsen* (1720-91) boede på Skovsgaard og var gift med *Bodil Sørensdatter* (1722-99), datter af *Søren Rasmussen Boesgaard* (1684-1731) fra Skrøbelev Boesgaard og *Maren Christensdatter* (død ca. 1775, se under Mariendal). Hans afstod senere sin del af Skovsgaard og efterlod 22.000 Rigsdaler til sønnen *Michael Hansen* (1760-1844), etatsråd og deputeret i Collegiet, som døde ugift.

3> *Rasmus Michelsen* (1712-1784) var den første af brødrene, som afstod sin part af Skovsgaard. Han giftede sig med *Maren Christensdatter*, der som enke 2'gang var ejer af Mariendal, og fik med hende 3 sønner:

1> *Hans Rasmussen* (1740-1816), som omtales under Longelse Bondegaard.

2> *Peder Rasmussen*, præst i Grønland og senere på Sjælland. Var stamfader til slægten Grove-Rasmussen.

3> *Michel Rasmussen* (1749-1809) blev meget rig og fik tilnavnet "Michel Rigsbank". Efter hans og hustruens død blev deres bo vurderet til 32.000 Rigsdaler. Han arvede Mariendal efter faderen og var gift med *Cathrine Hansdatter*, f. 1763, som var datter af ovennævnte *Karen Rasmusdatter*. Den yngste søn, *Hans Jacob Michelsen*, f. 1785, d. før 1831, arvede Mariendal, men døde barnløs og testamenterede Mariendal til broderen *Rasmus'* søn *Hans Peder Michael Michelsen*, som ydeligere udvidede ejendommen, som hans enke *Bernhardine Kiær* fra Tryggelevgaard, f. 1832, dog solgte, efter at den havde været i slægtens eje i over 250 år. *Rasmus Michelsens* yngste søn *Rasmus Goth Michelsen* arvede Cathrinebjerg og boede der i en årrække, hvorefter han solgte den, og den ligeledes gik ud af slægtens eje.

BOESGAARD (SKRØBELEVGAARD)

Boesgaard har muligvis været det forsvarsværk, der i Kong Valdemars Jordebog fra 1231 var omtalt som Bosebol. Gårdens først kendte fæster var *Søren Rasmussen*, hvis enke *Anna Clausdatter* (1658-1697) i 1683 giftede sig med *Rasmus Jensen* (1664-1711), antagelig født i Pederstrup, Longelse sogn. Anna var datter af *Claus Rasmussen* på Haugaard, Sdr. Longelse, broder til *Inger Rasmusdatter* på Mariendal. Anna havde to sønner af 1'ægteskab, *Rasmus* og *Claus*, hvis skæbne er ukendt, og i 2'ægteskab havde hun 7 børn, født 1684-1697.

Rasmus Jensen blev gift 2'gang med *Margrethe Jørgensdatter* fra Skebjerggaard (1676-1756), som efter *Rasmus'* død blev gift med *Hans Hansen Boesgaard* (1690-1729), sognefoged og kirkeværge i Skrøbelev, med hvem hun ingen børn fik. Med *Rasmus* havde hun 4 børn, hvoraf den yngste søn *Rasmus Rasmussen Boesgaard* (1709-1764) overtog gården.

Rasmus var gift med *Johanne Pedersdatter* (1722-1793), oldebarn af *Peder Christensen*, Mariendal, og fik 4 børn med hende. Efter hans død blev hun gift med *Niels Thomasen* fra Tranekær (1720-1775), og deres eneste søn *Thomas Rasmussen Nielsen Boesgaard* (1765-1835) overtog gården efter sin moder.

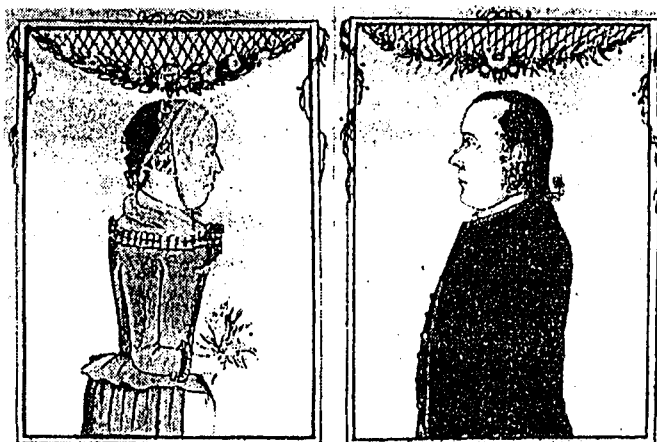
Thomas blev i 1790 gift med *Hanne Hansdatter* (1765-1806), datter af *Hans Christopher Hansen* til Polleholm. Deres ældste

søn, *Niels Thomsen Boesgaard*, blev gift med enken *Anna Kirstine Andersdatter* på *Haugaard*, datteren *Johanne* med møller *Carl Knudsen* i *N.Longelse*, og den yngste søn, *Hans Jacob Thomsen Boesgaard* (1791-1856), gift med *Ane Cathrine Rasmussen*, arvede gården, men havde ingen børn. Gården arvedes derefter af en plejedatter og blev efter hendes død solgt i 1810 til fremmede.

LONGELSE BOESGAARD

Nogle af Boesgaard-slægtens medlemmer må endnu omtales her: Datteren af *Rasmus Rasmussen* og *Johanne Pedersdatter*, *Margrethe Rasmusdatter* (1746-1826), gift med *Hans Mortensen Bøghaven*, *Polleholm*, havde 5 børn, hvoraf datteren *Johanne Hansdatter Boesgaard* (1778-1861) blev gift 1' gang med *Sr. Ole Olsen* (eller *Rasmussen*) af *Vindeby* (1784-1813); deres 3 børn døde spæde, og hun blev gift 2' gang med *Mads Christensen Hansen* (1781-1842), søn af *Hans Rasmussen* på *Bondegaarden* i *N.Longelse*. Den yngste søn af

Rasmus og *Johanne*, *Rasmus Rasmussen Boesgaard* (1752-1802) blev gift med *Else Cathrine Andersdatter* (1746-1821), som var datter af *Anders Andersen* i *Longelse* (død 1769) og oldebarn af *Peder Christensen*, *Mariendal*. Hun arvede en gård i *Sdr. Longelse*, som efter hendes mand fik navnet *Longelse Boesgaard*. Deres søn *Anders Rasmussen* (eller *Andersen*) *Boesgaard* (1784-1826) blev gift med *Cathrine Marie Hansdatter* (1783-1863), som var

Else Cathrine Andersdatter og
Rasmus Rasmussen Boesgaard

søster til *Mads Christensen Hansen* fra *Bondegaarden*. Deres to børn, *Rasmus* (1820-1890) og *Else Cathrine Boesgaard* (1818-1899) forblev ugifte og drev gården til deres død. 1875 købte *Rasmus Havgaard* og sammenlagde den med *Longelse Boesgaard*, og de to søskende samlede en formue på ca. 500.000 kr, som *Else Cathrine* i 1891 testamenterede til et legat for trængende hæderlige personer bosiddende på *Langeland*. Deres gravsted ses ved indgangen til *Longelse kirke*. *Longelse Boesgaard* er senere nedbrudt.

BONDEGAARDEN

Longelse Bondegaard er en gammel selvejergaard, hvis areal først i 1900-tallet var 104 tdr.land, hvoraf 18 skov, og på godt 10 tdr.hartkorn. Skoven er nu fredet og bevares som vildtvoksende naturområde.

I 1743 hed *Bondegaardens* ejer *Peder Christensen* (død 1750), en halvbroder til *Johanne Pedersdatter* i *Skrøbelev Boesgaard*. *Peder Christensen* var gift med *Maren Andersdatter*, en søster til *Anders Andersen* (død 1769), og havde sønnen *Anders Pedersen*, f. 1744 på *Bondegaarden*, som blev gift med enken *Marie Nielsdatter* i *Hau- gaard*. *Bondegaarden* blev i 1768 købt af *Hans Rasmussen* (1740-1816), søn af *Rasmus Michelsen* (1712-84) på *Mariendal*, en

broder til "Michel Rigsbank", og Maren Christensdatter (død ca. 1775).

Hans var gift med Johanne Kirstine Lassen (1745-1820), datter af Vincents Lassen, som i 1741 blev gift med Gertrud Sophie Muus, enke efter *Daniel Jørgensen*, som ejede Faurbjerggaard og var forpagter af Tryggelevgaard. Lassen blev senere desuden forpagter af Korsebølle, hvor han døde 1783 og efterlod en stor formue. Gertrud var søster til *Agnete Muus*, gift med *Henning Stæhr*, mejeriforpagter på Tranekær, og de var begge blevet opdraget hos Proprietær *Bernt Kier* til Eskelund og Brudagergaard på Fyen, som var deres morbroder. Deres moder, *Susanne Kier*, var gift *Muus* (???), og var datter af *Hans Kier* (1648-1705) og *Agnete Berntsdatter* (1658-1710), hvis far var stadskæmner *Bernt Jørgensen*, købmand i Nyborg. Hans Kier var proprietær til

Longelse Bondegaard i 1991

Eskelund efter sin far, *Rasmus Hansen Kier* (1611-88), som var gift 1'gang med *Susanne Kier* og 2'gang med *Maren Wisser*. Da Hans var ældste søn, kan det formodes, at hans mor var *Susanne*, men kilderne er meget uklare og stemmer ikke overens (se fx. *Klaus Berntsens* erindringer).

Hans Rasmussen og hustru er beskrevet særskilt i kapitlet "Selvejerbonden". - "De blev stamforældre til den velhavende og ansete bondegaardsslægt" (Klæsøe).

SKEBJERG SØGAARD

Søgaard er allerede omtalt under afsnittet "Svenske-Krigen". Efter dens ødelæggelse blev den igen beboet fra 1662 af forskellige fæstere under Faareveile. I 1773 beboedes gården af *Hans Christoffersen* og *Johanne Nielsdatter*, f.ca.1749, hvis far synes at have haft gården. Hun blev efter mandens død 1783 gift med *Arnt Olsen*, husmand i Skebjerg. Hendes broder *Lars Nielsen Sø-*

gaard (1747-1825), gårdmand i Torpe, Skrøbelev sogn, blev gift 1777 med Karen Clausdatter (1741-1824). Lars blev stamfader til Slægten Søgaard, som iflg. Einar V. Søgaard-Larsen har sit navn efter Skebjerg Søgaard. Lars' søn Hans Larsen Søgaard (1779-1832) var gårdmand på Søgaard i Vindeby.

Claus Pedersen (1703-1780) var gift 1'gang med enken efter *Hans Nielsen Pelle* i Torpe og førte derefter navnet Pelle. Han blev gift 2'gang 1735 med Anna Rasmusdatter (1707-1772) og havde 3 børn, hvoriblandt ovennævnte *Karen Clausdatter*.

Efter Hans Christoffersens død blev Mads Hansen Pelle fæster på Søgaard, som i 1810 havde 125 td.land, 11-12 td.hartkorn. Derefter fæstedes gården af hans søn Lars og så af dennes søn Mogens, som købte Gården i 1853.

Mads Hansen Pelle, født ca.1744 iflg. folketællingslisterne, boede i 1776 i Longelse sogn og solgte 9/6 1780 den "frie Eendoms Bondegaard Grynmllegaaarden i Sønder Longelse på Hartkorn 2-3-2 for 600 Rigsdaler" til Jørgen Jørgensen, avlskarl på Søvertorp. I 1780 boede han i "Nordenskous Huus" i Lindelse sogn, muligvis den ejendom, der idag på kortet hedder Nordenskovgaard og ligger netop, hvor den nordre sognegrænse skærer landevejen mellem Lindelse og Rudkøbing.

Han var inden da blevet gift med **Johanne Hansdatter**, født ca. 1746, med hvem han fik 7 børn (1-7).

Omkring 1783 fik Mads Hansen Pelle gården Søgaard i Skebjerg (eller Skjegebierre), Tullebølle sogn i fæste under godset Faarevejle, og denne gård gik i arv til hans søn og sønnesøn. Den var på 11-12 tdr.hartkorn.

1) *Hans Madsen Pelle*, f.ca. 1776 i Longelse, boede på Søgaard 1801. Han blev gift med *Maren Jørgensdatter*, f.ca.1783 i Tullebølle. De havde sønnen **Mads Hansen Pelle**, f.ca.1810 i Snøde, hvor han blev gårdmand og i 1860 var enkemand og havde forældrene boende på aftægt.

Lars Madsen Pelle og Barbra Cathrine Rasmusdatter

2) *Giertrud Pernille Madsdatter Pelle*, f.ca.1779, boede på Søgård 1801.

3) *Lars Madsen Pelle*, døbt 3/9 1780 i Lindelse, som omhandles senere.

4) *Maren Madsdatter Pelle*, f.ca.1781, boede på Søgård 1801.

5) *Mogens Madsen Pelle*, f.ca.1784, boede på Søgård 1801.

6) *Rasmus Madsen Pelle*, f.ca.1786, kan have været far til Hans Rasmussen Pelle, som 27/6 1840 pantsatte en ejendom i Herløv Østermark, Lindelse sogn, til sin stedsøn gårdejer Lars Pedersen for 632 Rigsdaler.

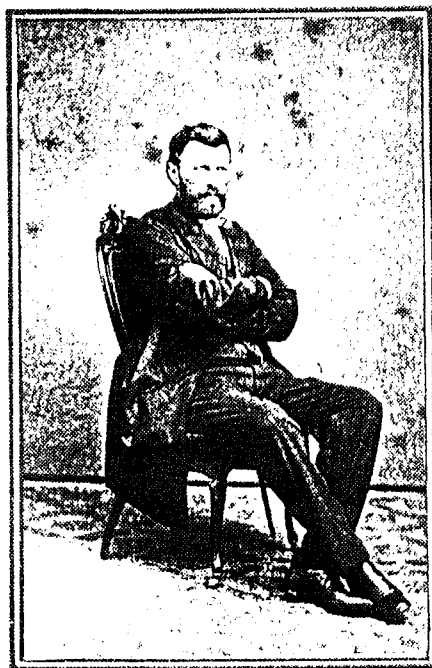
7) *Marte Madsdatter Pelle*, f.ca.1790, boede på Søgård 1801.

Ovennævnte *Lars Madsen Pelle* boede på Søgård 1801, da broderen Rasmus som eneste barn må have forladt hjemmet for at gå i lære. Han blev gift omkr.1812 med *Barbra Cathrine Rasmusdatter*, f.ca.1801 i Snøde, død 1885, og datter af fæstebonden i Ennebølle *Rasmus Dinesen*, f.ca.1754 og død efter 1801, og hustru *Anne Rasmussen*, f.ca.1766 og død efter 1801. Rasmus' forældre var fæstteren i Ennebølle *Dines Rasmussen*, f.ca.1727 og død efter 1787, og *Giertrud Rasmusdatter*, f.ca.1732 og død efter 1787.

Det er utvivlsomt *Lars* og *Barbra*, hvis her afbildede fotografier findes i et familiealbum hos sønnen *Mogens'* efterkommere. De er optaget omkring 1860 hos fotograf *Hans Jacob Hansen* (1824-90) i Rudkøbing. *Lars* døde 9/2 1872 og *Barbra* 10/2 1885, begge i Tullebølle, hvor de boede på aftægt hos svigersønnen på Søgård.

De havde ligesom *Lars'* forældre 7 børn:

1) *Anne Larsen Pelle*, f.ca.1813, boede på Søgård 1834.

Mogens Chr. Larsen Pelle og Christine Laurentine Hammer

2) *Hanne Christine Pelle*, f.15/10 1816 i Tullebølle. Gift med skipper *Erik Busballe* i Rudkøbing, født dér ca.1817. De boede i 1845 Blindestræde 352, Rudkøbing, men ikke i 1850.

3) *Rasmine Laurine Pelle*, f.5/2 1821 i Tullebølle.

4) *Rasmus Dinesen Larsen Pelle*, f.9/1 1827 i Tullebølle. Boede 1850 i Broegade 37, Rudkøbing, hos urmager *Carl Rasmussen*. Gift

11/5 1858 i Rudkøbing med *Hanne Smidt*. Døde som urmager i Rudkøbing 10/9 1879.

5) *Marthe Larsdatter Pelle*, f. 3/12 1829 i Tullebølle. Død 10/9 1879.

6) *Mogens Christian Larsen Pelle*, f. 16/4 1831 i Tullebølle. Omhandles i det følgende.

7) *Laurine Cathrine Pelle*, f. ca. 1836 i Tullebølle.

Ovennævnte *Mogens Chr. Larsen Pelle* blev døbt 16/6 1831, og 30/3 1845 blev han konfirmeret med "Alderdomsdispensation" i Tranekær kirke. 1855 boede han alene med forældrene og 4 tjenestefolk på Søgård, men havde inden da overtaget gården:

21/5 1853 fik han tinglyst skøde på matr. nr. 3 i Skebjerg by, nyt hartkorn 14-4-3-1, købt af Etatsraad Neergaard til Faareville. Gården pantsattes til Neergaard for 7000 Rigsdaler sølv. 24/12 1853 fik han tinglyst skødet på Søgård. 1854 og 1855 pantsatte han gården til Langelands Sparekasse for yderligere 4700 og 2000 Rd. De sidste lån indfrie han 5/7 1856, og det første på 7000 Rd. blev indfriet 10/1 1857. Siden solgte han 7 parceller samt pantsatte hartkorn 7-4-3-3/4 til Langelands Sparekasse for 5000 Rigsdaler og tegnede aftægtskontrakt med forældrene for årlig 300 Rigsdaler, tinglyst 7/1 1857. Et nærmere studium af disse handler, sammenholdt med matrikelkortene, kan måske klarlægge transaktionerne.

Ser man på gården idag, falder det i øjnene, at der over hovedindgangen midt på østfacaden er indsat en medaillon, muligvis Thorvaldsen-kopi, af et ungt par, hvorover ses årstallet 1858 - året da *Mogens Chr. Larsen Pelle* blev gift med *Christine Laurentine Hammer*.

Ved folketællingen 1/2 1860 var Søgård overtaget af *Hans Bruun* fra Tryggeløv, som var gift med en af *M.C.L. Pelles* søstre, og *Lars Pelle* og hustru boede der på aftægt. Den næste ejer blev *Bruuns* brodersøn, hvorved gården gik ud af slægtens eje. Hermed slutter da dette afsnit, som fortsættes i beretningen om parret *Pelle-Hammer*.

SLUTBEMÆRKNING

Kapitlet "Langelænderne" er skrevet som baggrund for "Selv-ejerbonden", "Degnen" og "Den enlige moder" og er hovedsageligt baseret på uddrag af forskellige slægtsforskeres arbejder, især på *H. Kier*. Derudover naturligvis af sædvanlige kilder såsom trykt litteratur, kirkebøger (hvoraf en del for perioden indtil 1813 desværre er gået tabt ved præstegårdes brand), skiftesager, folketællinger, skøde- og panteprotokoller etc. Denne kildesøgning vil blive fortsat, men indtil videre vil kapitlet fastholde resultatet af de hidtidige studier, til hjælp for arbejdets fortsættelse.

Birkerød, Marts 1992
rev. Sept. 1993

LITTERATUR

- Harald Kier's serie af avisartikler fra ca.1924, samlet 1982 af Michael Schou-Hansen i Lindelse 1982 under titlen "Langelands Sognes Personahistorie og Stedbeskrivelse"
- Einar V.Søgaard-Larsen: Vor langelandske slægt, Hellerup 1956
- Palle L. Boesgaard: Boesgaard slægter
- Carlin Klæsøe: Klæsøeslægten, manuskriptkopier venligst tilstillet af Jens Møllerup, Rudkøbing Byarkiv
- T.Baumgarten: Stamtavler over Familien Sebbelov, Aarhus 1911
- Lise Bender Jørgensen: Tranekær slot og by, Rudkøbing 1980
- Klaus Berntsen: Erindringer fra Barndom og Ungdom, Kbh.1921
- Christian Brandstrup (f.1859): Erindringer, Tåstrup u.årgang.
- W.E.Kruhøffer: Familien Kruhøffer, Aarhus 1904
- P.Rasmussen: Et Par Blade af mit Liv og Levnet, Aarhus 1907
- Vilhelm Lütken: Bidrag til Langelands Historie, Rudkøbing 1909
- Rasmus Nyerup: Noget om de spanske Troppers Ophold paa Langeland i August 1808, Kbh.1820
- Terkel Mørch: Mit Levned, Kbh.1831
- J.J.Fenger: Om vore gamle Kirkebøger, Kbh.1853-56
- Palle Lauring: Her skete det, bind 3, Kbh.1974
- " " : Svenskekrige og enevoldsmagt, Kbh.1970
- Aksel Lassen: 1659, da landet blev øde, Kbh.1965
- Svend Orhammer Andersen: Spaniolerne, Haderslev 1973
- Louis Bobé: Slægten Ahlefeldts Historie
- F.Ahlefeldt-Laurvig: Generalen, Kbh.1927-31
- Minna Kragelund: Folkedragter - Landboliv i fællesskabets tid, Lademann 1978
- L.Hjelmborg: Da Spaniolerne var her, "Langelønderen" årg.30, 31 og 32 (Har ikke kunnet skaffes!)
- Aage Fasmer Blomberg: Fyns vilkår under svenskekrigene 1657-1660, Odense 1973
- Poul Nissen: Udskiftningen i Fyns amt, Fynske årbøger 1959-61
- Mona I.Kristensen, Lejbølle, har bidraget med oplysninger til den reviderede udgave 1993

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Langeland omkring 1800	1
Svenske-krigene	4
Landboreformerne	9
Napoleons-krigene	10
Kortsen-slægten	16
Mariendal	16
Haugaard	17
Brandsbygaard (Cathrinebjerg)	17
Boesgaard (Skrøbelevgaard)	19
Longelse Boesgaard	20
Longelse Bondegaard	20
Skebjerg Søgaard	21
Slutbemærkning	24
Kildefortegnelse	25